

Historie neziskového sektoru

1.3.2013

1

Úvod

- Historie NS u nás plus mezinárodní kontext.
- Zpracováno podle:
 - Petr Anderle: Máme na čem stavět
(http://www.neziskovsky.cz/clanky/511_538_541/fakta_neziskovsky-v_historie-neziskoveho-sektoru-v/)
 - Miroslav Pospíšil: History of the Czech Nonprofit Sector
(http://www.e-cvns.cz/?stranka=publikace&podstranka=10_working-papers)

Témata

- Úvod do tématu.
- (Pre)historie občanských aktivit
 - Mezinárodní rozměr
 - Tajné spolky
 - Neziskový sektor a právo
- 19. století
- ČSR 1918 – 1938
 - Neziskový sektor a politika

Úvod

- Dle statistik je v České republice registrováno několik desítek tisíc občanských sdružení, obecně prospěšných společností, nadací a nadačních fondů. Obecně je označujeme jako nestátní neziskové organizace.
- Kde se vzaly?
- Kdo jsou jejich členové a co chtějí?
- Je jich hodně nebo málo?
- Z jakých tradic vzešly?
- Co je to občanská společnost?
- Nekopírují nějaké cizí vzory?
- Kdo je řídí?
- Jaké mají místo v politickém systému?

Pre...historie

0 Korporativní/asociativní typ spolčování

Počátky asociativního principu je třeba hledat v době osvícenského myšlení. Ale již ve středověku se některá sdružení spolkům podobají - laická náboženská bratrstva, literátská bratrstva, mariánské družiny, učené vzdělávací a vědecké sodality. V našich zemích jsou již ve 13. století činěny pokusy o **ustavení řemeslných organizací - cechů**. Slovo cech (Zeche) v podstatě znamená řád, společenství.

Pražští řezníci měli svá privilegia sdružovací již z doby Přemysla Otakara II. V roce 1365 Karel IV. potvrdil privilegia malířům (k nim patřili například i knihaři). Bratrstvo malířů bylo v Praze ustaveno již v roce 1348. Podobné cechy vznikají v Evropě daleko později: 1401 Paříž, 1403 Londýn, 1502 Štrasburk.

Pokračování...

- 0 V evropské kultuře 18. století přináší osvícenství (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Osvícenství>) myšlenky o volném sdružování. Formy spolčování, které přineslo dokonale organizované cechovní zřízení, zůstaly.
- 0 S osvícenstvím přichází myšlenky o potřebě **obecného prospěchu**, vzdělávání, zlepšování duchovního stavu lidstva a schopností lidského poznání.

- První osvícenská společnost vzniká v roce 1746 v Olomouci - SOCIETAS INCOGNITORUM ERUDITORUM (Společnost neznámých.)
- Přírodovědec Ignác Born byl iniciátorem vzniku Soukromé učené společnosti, která se v roce 1784 prezentovala jako veřejná Královská česká společnost nauk.
- Ve stejné době vzniká u nás první mecenášský spolek - Společnost vlasteneckých přátel umění v Čechách (1796), která položila podporou výtvarného umění základy dnešní Národní galerie.

...mecenášství...

- U nás byl velmi známým mecenášem architekt Josef Hlávka.
- Díky němu máme do češtiny přeloženo celé dílo Shakespearovo. Mnohá umělecká díla byla zachráněna tím, že je Hlávka kupoval do svých uměleckých sbírek a podpořil tak jejich autory.
- Sám přímo podporoval básníky, malíře a literáty (Aleš, Vrchlický, Zeyer, Dvořák, Sládek, Hynais), vkladem 25 000 zlatých zřídil Fond na postavení sochy sv. Václava na Václavském náměstí v Praze, podporoval i krajské spolky a financoval zahraniční studentské stáže.

Mezinárodní rozměr

○ Míra svobod občanských byla vždy obecně dána mírou svobod společenského života toho kterého evropského státu. Ale byly to právě skupiny občanů v tom či onom státě, které právě vybojovaly občanské svobody.

○ REPEAL

○ BOYCOTT

○ MAFIE

Tajné spolky

- Tajné spolky, neboli tajné společnosti, tvořili ponejvíce rosenkruciáni, svobodní zednáři a ilumináti.
 - Tyto občanské iniciativy měly mnoho důvodů proč byly tajné. Smyslem utajení těchto společností a spolků nebyly nutně úmysly nečestné.
 - Jejich členové se mnohdy právem domnívali, že absolutistický stát například by neměl pochopení pro jejich úmysly pracovat pro všeobecné povznesení společnosti a pro její blaho.
 - Navíc u tajných společností bylo jejich utajení někdy nutné pro jejich mezinárodní provázanost (svobodní zednáři), nebo pro nevhodnost běžné organizační struktury (volnomyšlenkáři).
 - Jejich největším přínosem bylo to, že se stát začal spolkovým životem zaobírat.

Občanská společnost a právo

- 0 Již římské právo znalo pojem **collegia**, což znamená také spolky stavovské a zájmové korporace, živnostenské cechy, sdružení zájmová či obchodní, společenstva kultová, bratrstva pohřební a charitativní organizace. Vesměs platilo, že **spolek nabývá způsobilosti k právům již tím, že se ustaví.**
 - 0 pochopitelně, že právně byly uznávány spolky dovolené, ale svoboda spolčovací byla omezována jen výjimečně, zrovna tak jako byla postupně rozšiřována.
- 0 I římské právo zná ovšem termín **collegia illicita**, což byly spolky nedovolené. A tak můžeme říci, že dějiny občanské společnosti jsou zároveň dějinami omezování a rozšiřování svobody sdružování.

Občanská společnost a právo

O „Občanská společnost je (...) i tou nejlepší pojistkou proti možnému nástupu autoritativních sil, které se vždy hlásí o slovo tehdy, kdy má společnost pocit otřesu či nejisté budoucnosti, a které mají pochopitelně tím lepší podmínky k ovládnutí země, čím více moci zůstává v centru. Komunisté dobře věděli, proč potřebovali ovládnout, zmanipulovat a podrobit si každý včelařský spolek...“

(Václav Havel - CO JE OBČANSKÁ SPOLEČNOST - projev 26.4.1999 v Minneapolis, USA)

19. století

O *Vážme si veřejnosti. Veřejnost jest hlavním předmětem státního pokroku, poněvadž jen veřejností všem občanům se umožňuje, aby do ústrojí státního každý podle sil svých zasahoval. A zajisté onen stát spíše rychleji k ideálu svému pokročí, v kterém se politické uvědomění ve všech občanech vzbudilo, nežli onen, v kterém jeden nebo hrstka státníků v paragrafech zastaralých člunek státu veslem svého rozumu řídí. Veřejnost jest spolu jediným prostředkem k poznání našich mravních neduhů a jich vyléčení.*

(novinový článek, 1848)

0 V polovině 19. století se u nás začíná formovat moderní občanská společnost. S rozvojem spolkové činnosti jde ruku v ruce jejich podpora. Demokratická společnost je vždy příznivě naladěna projevům filantropie a mecenášství. Konkrétní adresná podpora je předpokladem jejího účelného a kontrolovatelného využití, na rozdíl třeba od obecně pojatých státních dotací, které nejsou rozdělovány transparentně.

0 Důležité bylo i to, že lidem, kteří podporovali iniciativy občanské, dostávalo se na druhé straně značného společenského uznání. Navíc si sami ve vlastním zájmu vhodně kontrolovali využití jimi investovaných prostředků.

Příklady spolků...

- SPOLEK STÁLČŮ
- Společnost pro lidská práva (1835)
- Spolek Evropa (1854)
- Spolek ctnostných
- Spolek pro péči o propuštěné vězně
- SOKOL (1862)
- ...

Další spolky...

- Meteorologický spolek na Moravě (1816),
- Slezská společnost pro povznesení vlastenecké vzdělanosti (1803).
- Zoologická stanice u rybníka Dolnopočernického (1888),
- Theosofický spolek v Praze (1897),
- Spolek českých zvěrolékařů pro země Koruny české (1899)
- Spolek hornický a hutnický v Moravské Ostravě (1877)
- a mnohé další. Řada spolků vzniká na půdě církví. Mnohé neslouží pouze účelům církevním, ale mají zcela širší platnost. Vznikají i spolky s výraznými rysy samaritánskými.

ČSR 1918 - 1938

- V republice pochopitelně pokračují v činnosti spolky tradiční, avšak vznikají nová sdružení a dochází ke značnému rozšíření jejich činnosti. V zemi se objevují spolky mezinárodní, pracující na bázi kulturní výměny. Jsou zakládány odbočky PAN KLUBŮ, Rotariánů, Spolků všech lidí – vzniká řada sdružení pro pěstování styků mezi národy. Zde stojí za to poznamenat, že právě u nás (1925-1926) vznikla **myšlenka hnutí Panevropského. Myšlenku tu podpořil mimo jiné i prezident Masaryk a následně vzniklé občanské sdružení Panevropská unie Čech a Moravy (1926), které bylo obnoveno po roce 1989.**

- Značný rozvoj prodělávají spolky turistické.
 - Prvním turistickým sdružením v našich zemích byl v roce 1886 založený spolek „Pohorská jednota Radhošť“ ve Frenštátě na Moravě.
 - V roce 1888 byl založen „Klub českých turistů“
 - Druhým největším turistickým klubem byl Hauptverband deutscher Gebirgs - und Wandervereine

0 Spolky tělovýchovné a sportovní

- 0 V roce 1882 se koná první Všesokolský slet na Střeleckém ostrově, kde se představilo 750 cvičenců. V roce 1923 má Sokol 603 903 členů, v roce 1929 629 136 členů ve 3 130 jednotách. Sokol vlastnil 843 tělocvičen a jenom na příspěvcích vybíral ročně přes milion korun.
- 0 K hnutí sportovnímu je třeba připočítat ještě Dělnické tělocvičné jednoty, Jednoty orelské, tělocvičné odbory hasičské a střelecké, národně sociální, Selské jízdy, Federované dělnické tělocvičné jednoty, Německé tělocvičné spolky, Židovské tělocvičné spolky a další drobné organizace.

0 V roce 1911 se začíná v Čechách rozvíjet skauting, v roce 1914 je založen první samostatný spolek „Junák – český skaut“. V roce 1930 má Svaz Junáků – skautů 34 253 členů.

- Výrazným rysem občanské uvědomělosti byla práce dobrovolnická
 - Zde měla velmi silné postavení Společnost Československého Červeného kříže - v roce 1930 v ní pracovalo přes 35 000 samaritánů a samaritánek. Dorost ČsČK sdružoval v té době 483 000 členů.

0 K tomu všemu je třeba přičíst tisíce drobných spolků počínaje hasičskými a konče čtenářskými a pěveckými. Nebylo u nás obce, jejíž společenský život by se neodvíjel od existence dobrovolných sdružení občanů. Bylo zcela běžné, že v obci mající okolo 5 000 obyvatel bylo 30 i více sdružení.

Občanská společnost a politika

- V období do roku 1939 projevovaly politické strany zájem o spolkové hnutí a některé politické strany vytvářely přímo své vlastní korporace.
- Vzhledem k mnohotvárnosti občanské společnosti nebylo možné, aby si nějaká politická strana uzurpovala právo na „majetnictví“ nějaké hnutí či společenství.
- Politické strany a občanský sektor existovaly vedle sebe, prolínaly se, vzájemně se ovlivňovaly, řešily případné problémy, spory, spolupracovaly.
 - Vztah mezi politickými stranami a občanským sektorem nebyl nijak definován a nikdo se ani o jeho definici nepokoušel.

- vznik národního státu, kterým Československo bylo, nastolil novou společenskou situaci. Stát hledal v některých občanských iniciativách oporu. Našel ji u Sokolů, u legionářských spolků, avšak jak se polarizoval politický život, tak se začal polarizovat i život spolkový.
- Zejména vznikem krajní levice po rozdělení české sociální demokracie v roce 1921 (vznikem KSČ) dochází i k ideové diferenciaci v odborovém hnutí, ve sportovní činnosti, v mládežnickém hnutí i v dalších oblastech.
 - A tak máme například pravicové skauty (Svaz Švehlových junáků skautů Československa) i rudé skauty (Spartakovi skauti práce). Podobné příklady bychom našli ve sportu a u dětských a mládežnických organizací.

1.3.2013

26